

ΤΟ ΕΘΝΟΣ ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ (του Γιώργου Λιερού)

Το ελληνικό έθνος κράτος αντιμετωπίζει σήμερα ίσως την πιο σοβαρή του κρίση από την εποχή της ίδρυσής του πριν από δύο αιώνες. Έχει χάσει την όποια πολιτική ανεξαρτησία (δυνατότητα να επιλέγει φίλους και εχθρούς) είχε καταφέρει να διατηρήσει. Έχει πλέον υποβαθμιστεί δραματικά ως οικονομικό μέγεθος—στις αρχές του 21ου αιώνα, μόλις πριν 15 χρόνια, το ΑΕΠ της Ελλάδας ήταν σχεδόν ίσο με το ΑΕΠ όλων των βαλκανικών χωρών και λίγο μικρότερο

από εκείνο της Τουρκίας. Σήμερα η Ρουμανία βρίσκεται σε απόσταση αναπνοής και η τούρκικη οικονομία είναι σχεδόν τέσσερις φορές μεγαλύτερη της ελληνικής.(1) Η χώρα δημογραφικά καταρρέει, οι πιο μορφωμένοι νέοι και νέες κατά δεκάδες χιλιάδες φεύγουν στο εξωτερικό (και η γήρανση του πληθυσμού δεν είναι καθόλου χωρίς σοβαρότατες πολιτικές και κοινωνικές συνέπειες). Η ίδια η υπόσταση της Ελλάδας ως έθνους κράτους τίθεται υπό διερώτηση με την επαπειλούμενη κατά ζώνες ανομική κατάρρευση και την συνάδουσα αποφασιστική συρρίκνωση του σώματος των πολιτών —δηλαδή μέσα από διαδικασίες που έχουν δρομολογηθεί παγκόσμια ήδη από την δεκαετία του 1970 και πλέον μετά την κρίση του 2008 συντελούνται και στην Ευρώπη με προνομιακό πεδίο εφαρμογής το ελληνικό “πείραμα”.

Το τέλος της ελληνικής κοινωνίας σαν συντεταγμένου έθνους κράτους και γενικότερα το λυκόφως των εθνικών κρατών δεν έχει να κάνει με την κατάργηση των συνόρων ή την εξάλειψη των

εθνοτικών ή πολιτισμικών συγκρούσεων. Κάθε άλλο. Σήμερα το έθνος κράτος αποδιαρθρώνεται σε ζώνες οι οποίες αναπαράγουν στο εσωτερικό του όλη την ιεραρχία του παγκοσμιοποιημένου καπιταλισμού (από τις ζώνες ανομίας μέχρι θύλακες των ανεπτυγμένων καπιταλιστικών μητροπόλεων). Σε κάθε εθνικό κράτος σήμερα μαίνεται ο πόλεμος για τις ταυτότητες. (εθνοτικές, πολιτισμικές, θρησκευτικές).

Σήμερα καλούμαστε να συζητήσουμε για το εθνικό ζήτημα την εποχή της παγκοσμιοποίησης, και αυτό δεν είναι εφικτό χωρίς να διαυγάσουμε την σχέση έθνους κράτους και εθνότητας δυο διαφορετικών εννοιών οι οποίες έχουν βέβαια στενή σχέση μεταξύ τους αλλά η ταύτισή τους αποτελεί μείζον, ειδοποιό χαρακτηριστικό του ακροδεξιού λόγου. Έχουμε λοιπόν την εθνότητα και το έθνος κράτος, τον ελληνισμό και το ελληνικό εθνικό κράτος.

Ο νεότερος ελληνισμός –όπως και οι περισσότερες εθνότητες που θα αποτελέσουν τον πυρήνα των σύγχρονων ευρωπαϊκών και άλλων εθνικών κρατών –αναδύεται κατά τον ύστερο Μεσαίωνα. Γεννήθηκε μέσα από την σχάση της βυζαντινής αυτοκρατορίας όταν η τελευταία δέχτηκε τα καίρια πλήγματα των Τούρκων και των Φράγκων. Αποτελεί συνέχεια του ελληνισμού της κλασικής αρχαιότητας; Υπάρχει οπωσδήποτε το πολύ σημαντικό στοιχείο της γλωσσικής συνέχειας (η δομή της γλώσσας διαμορφώνει τον τρόπο σκέψης των ομιλητών της, κάθε γλώσσα είναι και ένας τρόπος σκέψης λένε και οι Sapir-Whorf). Από την άλλη υπάρχει ένα κενό σχεδόν 1000 ετών κατά την διάρκεια των οποίων υπήρχαν μεν ελληνόφωνοι πληθυσμοί, οι οποίοι όμως δεν θεωρούσαν καθόλου τους εαυτούς τους Έλληνες αλλά Ρωμαίους και υπάγονταν σε μια κρατική τάξη που αντλούσε την καταγωγή της από τον Διοκλητιανό και η οποία διάκειτο εξαιρετικά εχθρικά προς τον πολιτισμό της ανεξάρτητης δημοκρατικής πόλεως.

Το ελληνικό εθνικό κράτος αντιθέτως είναι πολύ πιο πρόσφατο και έχει γεννηθεί μέσα από την επανάσταση του 1821. Το εθνικό κράτος γενικότερα είναι το καλύτερο παράδειγμα του γκραμισιανού ολοκληρωμένου κράτους (κράτος=πολιτική κοινωνία+κοινωνία των

ιδιωτών), γεννήθηκε από τις νεωτερικές επαναστάσεις (εκείνες της βόρειας και νότιας Αμερικής, τη Γαλλική, την Ελληνική, τις επαναστάσεις του 1848 κ.ά.) και πήρε την ολοκληρωμένη του μορφή με την ενσωμάτωση στο πολιτικό σώμα και την υπαγωγή στην ηγεμονία της αστικής τάξης των αγροτών και της εργατικής τάξης μέσω της δημόσιας παιδείας, της γενικής στρατιωτικής θητείας, του καθολικού δικαιώματος ψήφου και του κράτους πρόνοιας. Και είναι ακριβώς η παρακμή αυτών των θεσμών που σηματοδοτεί το λυκόφως του έθνους κράτους που ζούμε από την δεκαετία του 1970 και μετά.

Εάν και τα σύγχρονα εθνικά κράτη γεννήθηκαν με τις νεωτερικές επαναστάσεις πριν ένα ή δύο αιώνες, η κυοφορία τους ξεκίνησε με την αυγή της νεωτερικότητας ίσως και από τον ύστερο Μεσαίωνα. Σχετικά, σήμερα είναι διαθέσιμη μια πλούσια βιβλιογραφία στην οποία κατά την γνώμη μας εξέχουσα θέση έχουν τα έργα του Μπένεντικτ Άντερσον, του Άντονι Σμιθ και προπάντων οι σημειώσεις του Γκράμσι για το ιταλικό Risorgimento.

Το έθνος κράτος είναι δημιούργημα της νεωτερικότητας, η εθνοτική και πολιτισμική ποικιλία όμως είναι ειδολογικό γνώρισμα του ανθρώπου. Κατά τον μεγάλο παλαιοανθρωπολόγο Λερούά Γκουράν υφίσταται ήδη στους πολιτισμούς της Ανώτερης Παλαιολιθικής. Για δεκάδες χιλιάδες χρόνια εθνότητες, πολιτισμοί, γλώσσες–οι φυλές και οι ομοσπονδίες τους, αργότερα οι πόλεις, τα κράτη και οι αυτοκρατορίες–δημιουργούνται, χάνονται, μετασχηματίζονται, οι λαοί γεννιούνται, διασταυρώνονται, αφομοιώνονται σε άλλους, πεθαίνουν. Μήπως στις μέρες μας δεν έχουμε μόνο τη σοβαρότατη κρίση του ελληνικού εθνικού κράτους αλλά είναι η ίδια η μακράιωνη ιστορική πορεία του ελληνισμού που φτάνει στο τέλος της;

Όσον αφορά το είδος της σχέσης του έθνους κράτους με την εθνότητα είναι κρίσιμη η διάκριση εδαφικό έθνος του πολίτη (παραδείγματα του οποίου είναι οι ΗΠΑ και η Γαλλία όπως γεννιέται μέσα από την Επανάσταση) και εθνοτικό έθνος το οποίο σχηματίζεται με πυρήνα μια κυρίαρχη εθνότητα. Στην Ελλάδα σαν εδαφικό έθνος του πολίτη μπορούν να συνυπάρξουν Έλληνες,

Τούρκοι, Πομάκοι, Σλαβόφωνοι κ.ά. Η Ελλάδα σαν «εθνοτικό-εθνικό» κράτος ταυτίζεται με τον ελληνισμό –οι μειονότητες ή θα αφομοιωθούν ή θα αποκλεισθούν από τον εθνικό κορμό.

Όμως έχει ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον μια ορισμένη διαλεκτική αυτής της αντίθεσης. Η πολυπολιτισμικότητα στις ΗΠΑ έχει ως αφετηρία τον πολιτισμό των προτεσταντών βορειοευρωπαίων μεταναστών, η γαλλική δημοκρατική κοσμική κουλτούρα βασίζεται στη γαλλική εθνότητα η οποία σχηματίστηκε γύρω από την γαλλική μοναρχία. Με την σειρά της μια λαμπρή δημόσια ζωή σε ένα εδαφικό έθνος του πολίτη δημιουργεί ένα κοινό πολιτισμό ο οποίος συνθέτει, διασώζει, αναβαθμίζει στα πλαίσια του τις πιο διαφορετικές εθνοτικές παραδόσεις σε μια διαδικασία πραγματικής “εθνογενεσης”. Απο την πολυπολιτισμικότητα έτσι περνάμε σε ένα ενιαίο «εθνικό» πολιτισμό ο οποίος με την σειρά του αποτελεί την κοινή βάση για την άνθιση μιας νέας πολιτισμικής διαφορετικότητας κ.ο.κ. Το κλειδί εδώ είναι η δύναμη της δημόσιας σφαίρας, ένα ολοζώντανο σώμα πολιτών, δηλαδή ότι ακριβώς λείπει από τις σημερινές ευρωπαϊκές κοινοβουλευτικές ολιγαρχίες.

Ο ελληνισμός είναι στενότερος (μειονοτικοί πολίτες) αλλά και ευρύτερος (ελληνισμός της διασποράς) του ελληνικού εθνικού κράτους, είναι προγενέστερος από αυτό και ίσως συνεχίσει να υπάρχει και μετά το τέλος του. Τον 18ο και τον 19ο αιώνα ο νεότερος ελληνισμός κέρδισε μια δεσπόζουσα θέση στην ανατολική Μεσόγειο χωρίς καλά-καλά να έχει το δικό του κράτος(ή δραστηριοποιούμενος έξω από αυτό). Στη συνέχεια αναδιπλώθηκε στα εθνικά σύνορα υπό την πίεση των αναδυομένων εθνικών κρατών στην περιοχή. Ο ελληνισμός της κλασικής Ελλάδας μεγαλούργησε οργανωμένος όχι σε ένα κράτος αλλά σε πολλές ανεξάρτητες δημοκρατικές πόλεις. Βέβαια είναι προφανές ότι σήμερα οι τύχες του ελληνικού εθνικού κράτους και του νεώτερου ελληνισμού συνδέονται. Καταρχάς δεν πρέπει να αποτελέσει το ελληνικό κράτος άγκυρα στο λαιμό του ελληνισμού που προσπαθεί να κολυμπήσει στις φουρτουνιασμένες θάλασσες της παγκοσμιοποίησης. Το πολιτισμικό δυναμικό του νεώτερου

ελληνισμού μπορεί να είναι μια αφετηρία για την πολυπολιτισμική συνύπαρξη, να διασωθεί στον κοινό πολιτισμό μιας – ή πολλών – συνομοσπονδίας δημοκρατικών πόλεων/πολιτειών. Τι αναδεικνύει καλύτερα τον όλο δυναμισμό του νεώτερου ελληνισμού: ένα διαρκώς συρρικνούμενο έως τα όρια του προτεκτοράτου «εθνοτικο- εθνικό» κράτος ή η συμμετοχή σε μια ευρύτερη διαδικασία πολιτικού αυτοπροσδιορισμού των λαών της περιοχής; Και ποια είναι αυτή η περιοχή; Η Νότια Ευρώπη; η Μεσόγειος; η Βαλκανική συν τη Μικρά Ασία και τον Καύκασο;

Σήμερα, την εποχή της παγκοσμιοποίησης μαίνονται οι εθνοτικές, πολιτισμικές και θρησκευτικές συγκρούσεις και κατά ένα μεγάλο μέρος τους αφορούν την θέση στις ιεραρχίες του παγκόσμιου καπιταλισμού. Συντελούνται εκτεταμένες εθνοκτονίες, ασύλληπτης έκτασης καταστροφή του γλωσσικού πλούτου της ανθρωπότητας, της πείρας των παραδοσιακών πολιτισμών αλλά ακόμα και εκείνης των αμέσως προηγούμενων γενιών. Τι σημαίνει να θέτει κανείς το εθνικό ζήτημα μετά το έθνος κράτος; Ήδη μια ιδέα γι αυτό μας δίνει η Κοπερνίκεια στροφή του Οτσαλάν και οι Ζαπατίστας στο Τσιάπας του Μεξικού. Σε κάθε περίπτωση και σήμερα όπως και παλιά, μια εθνική υπόθεση μπορεί να κερδηθεί μόνο ως μέρος ενός πανανθρώπινου χειραφετητικού σχεδίου ή με την εύνοια των ισχυρών του κόσμου με τίμημα όμως την υποθήκευση της εν λόγω εθνικής υπόθεσης σ' αυτούς.

(1) *Τάσος Μαντικίδης, Το Βήμα, 17/4/2016*

Γιώργος Λιερός

Πηγή: Τοπικοποίηση, topikoroisisi.eu